

skega, M. Barrès pa se celo vprašuje, ni li Mistral bolj «latinski» od Virgila samega. Latinsko pleme hoče osvoboditi evropskega internacionalizma, v katerem se gubi njegova osebnost, zato napoveduje: d'un moundo nòu l'avenimen, novega sveta prihod.

Še bolj ko veličini in krasoti njegovih umotvorov se sme človek čuditi drznosti njegove delavnosti. Da bi zmagal njegov ideal, povzdig Provense, je bil Mistral izmenoma pesnik, govornik, jezikoslovec, a zlasti Provencalec. Neizmeren je pomen njegove vnete borbe za federacijo in regionalizem, ki sta danes eden izmed pogojev za francoski prerod. Oficijalna literatura se je krepila ob divnem vrelcu, ki ga je pričaral provencalski Orfej: Alf. Daudet, P. Arène, J. Alcard, Ch. Maurras itd. potekajo iz Mistrala. Oficijalna poezija se je ob njem vnovič navadila pažnje za skladno in jasno obliko, ker je jug vrnil severu svojo «umetnostno higijeno». Otresla se je simbolistične meglenosti in tujih vplivov, srebajoč virgilsko kapljico iz Mireje, pesništvo se je meridijonaliziralo, kakor je Nietzsche želel, naj bi se pojužnila glasba.

Glavni vir: Anthologie du Félibrige Provençal par Julian et Fontan, Paris, Delagrave, 1920.

PRAVLJICA O RAJSKI PTICI

DRAMA — MAKSO ŠNUDERL

Osebe:

Breda, Ivanka, France, Tone.

Soba kot središče stanovanja, intimno domača, meščanska, a ne obložena, zanimiva po linijah, ki izhajajo iz velikega okna v ozadju.

I.

1.

(Mimo okna v ozadju gre senca.)

Ivanka *(opazuje skozi okno)*. Boji se nečesa, kar bi rad. Mimo gre, ko bi rad vstopil.

Breda. Ali je spet kateri pred hišo?

Ivanka. Vedno isti. Isti spet ko dopoldne. Rusko kučmo globoko v čelo, hodi ko v snu.

Breda. Naj hodi! Polna jih je karantena.

Ivanka. Kaj nosi?... Kaj pričakuje?...

Breda. Kaj neki! Doma je. Živel bo dalje, kakor je nehal in z njim vsi tako. Ujetništva je kraj in trpljenja.

- I v a n k a. Živeli bodo... in bodo navezali tam, kjer so nehali. Mar je ujetništvo bilo življenje? V sebi še nosijo slike, ki so jih odnesli. Še zrak in solnce, dušo... in vse, kar je bilo... Breda, pomisli! Z njim se povrne vse!
- B r e d a. Neumnost! Nič se ne povrne! Doslej so živeli drugod, odslej bodo živeli doma. Vsak po svoje!
- I v a n k a. Ne, ne, ni tako! Življenje ni isto. Telo je v tujini in je ujetnik, duša pa hodi čez svet in skozi čas. Vsaj Francetova je hodila, čeprav je njegovo telo bilo že mrtvo. (*Senca v oknu se vrne.*)
- B r e d a (*se glasno zasmije*).
- I v a n k a (*vzneseno, ko da je ne čuje*). Kdor pa se povrne tudi s svojim telesom, ta bo prinesel s seboj kos nekdanjega sveta — onega življenja iz mojih sanj... In tako se bo prekrasila mizerija naših dni — v novi čas!
- B r e d a. Kaj je tebi mizerija? Iz šole si stopila v svet kakor iz ene lepe sobe v drugo! Kdaj si jo čutila? Ne budali! Ni razlik ne v času ne v nas. Spremeni se, da, človeško občutje... Svet in človek sta pa dana od vekomaj.
- I v a n k a. Od vekomaj! Pravkar si se posmejala, ko sem omenila Franceta. Pred štirimi leti si blaznela od boli — vdova; pred šestimi vriskala od sreče — nevesta. (*Ironično.*) In si dana od vekomaj! In se nisi spremenila!
- B r e d a. Ne! Nisem se! Spremenile so se razmere, odnosi med nami in okolico. Ne bi mu odpustila, kdor bi mi očital neznačajnost!
- I v a n k a. Kako klavrna uteha! Z njo se na znotraj pereš pred spoznanjem in bojaznijo, ki silita vate in te prepričujeta! Stojiš pred zrcalom in strmiš v gubico na licu, v siv las v kodru. Ali je — ali ni? ... Saj je le slaba volja, ki se upodablja na licu, in luč, ki se utrinja v kodru! Kje bo gubica, kje siv las! Kako sem neumna, saj ni nič! — Tako se tolažiš. V resnici pa je le gubica na licu in tudi siv las je v kodru, ti to dobro veš, a zato si zavest podiš in misli premamljaš, da bi si izbila muko spoznanja!
- B r e d a. Kakšnega neki? Pred starostjo, pred koncem lepote? Pred zavestjo kake spremembe? ... Še je zame čas!
- I v a n k a (*bolestno*). In vendar je vse tako blizu... (*s kretnjo na okno*) ko da je tamle za zastori... Kar odstreti bi bilo zavese — in bi bilo vse dobro.
- B r e d a. Vse to govoriš, ker ne moreš trpeti Toneta in ker misliš, da bi se bila morala dati živa pokopati s Francetom vred. (*Se pretegne.*) Jaz? ... O jaz, ki bi rada živela! ...
- I v a n k a. Ah, ne... Ujetniki, ki se vračajo, so mi žalost po Francetu spet razboleli... Zato se spominjam preteklega in me boli,

ko te vidim, ko da si res vsa iz sedanjosti... Zamiži, Breda! (*Sanjavo.*) Pomlad, solnce, zastave, godba, v zelenju oder, vrste klopi, polno ljudi. Petje, vrisk, igra, ljubezenska scena, čudovito resnična. On — France, ona — Breda...

Breda. Mladost in njen spomin. Bilo je in nikoli več ne bo.

Ivanka. Trg. Ena sama dolga nedelja. Dobri ljudje, brez greha in krivice. Breda — Francetova nevesta, princesa... To je njihov svet. Tam so nehali. Tam prično!

Breda. Naj! Kaj mi mar!

Ivanka. Zdaj se pa oglej: stisnjeno, skopo, sivo, naglo, neprijazno. Še pojo le za denar. Večna megla. Trg je mesto. In vse en sam dolg delavnik. (*Sovražno.*) Ti pa si — Tonetova žena!

Breda (*se razburi*). Vidiš, to ti je na poti! Povej še, kaj je bilo vmes!

Ivanka. Kaj! Potop bi mogel biti, sodni dan!

Breda. Zame je bilo še več: France je padel! In jaz sem ostala živa in živa!

Ivanka. Padel, da. A za pamet, ne za srce. Če meni ni, kako bi tebi? Jaz sem mu bila le sestra. Ti pa, ti... princesa, ne ženska! O, to je bilo mnogo! Po maturi je bil Francetu ves svet igračka, ti pa boštvo! Zato se je čez noč poročil s tabo, ko je nagloma odhajal na bojišče. Kako si gorela zanj! Ko ni meni v duši umrl — da bi bil tebi?... Zato sem ti rekla —

Breda. — da iščem gubico, siv las —

Ivanka. — da mora biti v tebi spoznanje —

Breda. Ah, kaj! Da je bil moj najbolj nepremišljeni korak po oni romantični ljubezni poroka, zakon dveh otrok. To, da! A nič drugega! Sicer mi je pa bilo dovolj hudo!

Ivanka. Čemu, ko je pa bil s tem konec tvojega najbolj nepremišljenega koraka?... (*Ironično.*) Saj ni gubice, Breda!...

Breda. Življenje ne pozna logike. Danes, ko gledam stvar od daleč, dvomim, da je tako vsakdanja reč, kot je zakon, primeren zaključek za tako fantastično ljubezen, kot je bila med Francetom in med menoj. Skladnosti bi ne bilo. In v vsem je bila le mehkoba, žar brez krvi. France ni bil mož. On je bil fantast. Mož je Tone, da, mož, ves in močan!

Ivanka. Mar res ne vidiš, da si že ves čas pred zrcalom?... Po tvoje sme biti zakon le zaključek vsakdanjosti; torej je to tudi tvoj zakon s Tonetom! Med vama tedaj ni ljubezni!

Breda. Kaj je tebi ljubezen in kaj je meni? Za to gre. Ljubezen je ženski v bistvu vera, da je v možu izpolnitev ženskosti. Ta ljubezen je med nama.

Ivanka (*jezno*). Poltenost je.

Breda. Molči! Pravico sem imela do življenja. Najsi je bilo poprej karkoli! Tvoje večne očitke za vselej odklanjam!

Ivanka (*stopi k oknu in opazuje skozenj*). Pravico! Grob si oskrunila v svojem srcu! Vrnilo se bo nadte, zakaj zoper srce si kriva.

Breda. Komu sem odgovorna? Mar tebi? (*Spet gre senca mimo.*)

Ivanka. Srcu. (*Opazi senco in ji pozorno sledi.*) Glej ga, že spet gre mimo...

2.

Otrok (*priteče iz sobe*). Mama, pravljico! Obljubila si!

Breda. Pravljico... Malo prej bi bil prišel... Pa čuj... A veš. ljubeček, Ivanka ti pove. Ona ve najlepše pravljice.

Otrok. O rajski ptici!

Breda (*posmehljivo*). Da da, o rajski ptici... Ivanka govori danes o samih pravljičah...

Otrok. Ivanka, povej!

Ivanka (*bolestno proti Bredi*). Pravljičice!... (*Otroku.*) Pa bodi pravljičica! Čuj jo, dete! Ko je še teklo mleko v potočkih, se cedil med s cvetic in ljudje hudobije še niso poznali, je živel mlad menih. Rad je hodil v gozd poslušat ptice in hvalit Boga. Ptice so poznale njegovo dobro srce in ga naučile ptičje govorice. Ptič je zapel, mladi menih pa vse razumel. Nekoč je v globokem gozdu zamaknjeno molil. Na vejico predenj je sedla čudežna ptica, rajska ptica. Pela je in gostolela o nebeškem raju in o večni lepoti. Menih je poslušal in poslušal, je vse razumel, na vse naokoli pozabil in ostal tako zamaknjen dolgih dolgih sto let. Tedaj pa je rajska ptica utihnila in sfrlela. Menih pa se je zbudil in vrnil...

Tone (*vstopi in obstoji na vratih*).

Ivanka. Tedaj pa — (*Opazi Toneta, trdo.*) Oče je prišel. Nadaljujeva pozneje. Sedaj pojdi. (*Odrine otroka ven.*)

3.

Tone. Zakaj ne nadaljuješ sedaj? Sem mar prekinil pravljičico?

Ivanka. Da, prekinil si jo. Zate niso pravljičice.

Tone (*se posmeje*). Točno. Nismo več pravljični, ampak strašno suhoparni in stvarni. Čas je ko dren, brez soka, trd in grčav. To raje povej deci! (*Bredi.*) Dvakrat sem danes podil Rusa, ki je postopal okrog hiše in se ogledoval, kod bi najlaže s svojo lakoto. Vojna sodrga, konec pravljič, tako je, Ivanka!

Breda. Naročila bom hlapcu. Tudi jaz sem ga opazila.

Ivanka. Privošči mu, naj se najé, če že res kateri misli na to!

Tone. Živio! Naj objedo vse mesto ko kobilice! Kar privoščimo jim!

Ivanka. Krivice ne bodo objedli. Svet objeda profit iz kosti palih, naj še oni malo objedo ta svet!

Tone. Na primer — jaz...

Ivanka. Tudi ti brez njih kosti danes ne bi bil bogatin.

Breda. Brez sposobnosti in neumornega dela, tako govori!

Tone. Pusti jo, naj govori! To je njena slaba lastnost, da je odkrita. Še nikomur to ni hasnilo, pa tudi nji ne bo. Prav. Meni je to všeč. Bova manj sentimentalna drug proti drugemu.

Ivanka. Le bolje postavi besedo! Boš bolj brezsrčen, manj skrupulozen z menoj! Tako reci!

Tone. Tudi prav. Jaz nisem kriv, da si mi napoti!

Breda. Kako boš ti kriv! Hiša je kriva, ki je med vama, in okoliščine!

Ivanka. Okoliščine! Gorišco z bebcem si tudi nagnal, ker se nista ravnila po tebi, čeprav sta imela po Francetovi materi pravico. Sedaj se hočeš odkrižati še mene! Dom je eden, hiš je dovolj. Ne hiša, dom je med nama!

Tone. Čenče! Ali se še vedno nisi odločila? Enkrat boš menda morala v službo. Ti ni žal za izgubljeno leto? Tak ideal ti je tvoje učiteljstvo, pa se ne zganeš iz te hiše in ne zaprosiš za službo!

Breda (*nadaljuje in smeje se kaže na okno*) — in preganjaš strahove za zavesami!

Tone. Pametna bodi in dosledna! Ko ne bo več sentimentalnega doma, tudi ne bo brezsrčnosti!

Breda (*pikro*). Čuvati mora hišo! Svojo polovico pred mojo!

Ivanka. Čuvati... Biti v nji! Saj nama jo je France zapustil, ne le tebi, tudi meni! Jaz sem še Francetova, ti nisi več! Če bi zato mene ne bilo več v tej hiši, bi iz nje izumrl naš dom!

Tone (*ves razjarjen*). Dom! Kaj govoriš? Kdo te razume? ... In sploh — kako daleč sega ta pojem? Nadstropje sem dozidal jaz!

Ivanka. Pa ga odnesi! Saj si vedel za mojo last!

Breda. Strup! Tudi ti si vedela, ko se nisi upirala!

Tone. Pusti jo! — Nič ne bom odnašal! Čemu! Ampak vajino družbo v tej hiši bom razdril. In če Ivanka ne bo hotela, bo boben! Tvoj dom pa bo kupil oni, ki bo več dal! Več pa bo dal, kdor več ima! Pa se meri z menoj!

Ivanka. Saj ne gre za zid, za dušo gre —

Breda. Frazel!

Tone. Za dušo ni zakona! Jaz se ne odmaknem za ped od te hiše!

Po moji zaslugi je danes trgovsko središče! Za koga sem

delal? ... Povedal sem ti svojo namero, da ne bo skrivanja in očitkov! In da bo ves svet videl, kje je pamet, če boš kričala. Kaj ti pa je krivice, ko dobiš za svojo polovice hiše lepo vsoto kupnine in greš z njo v svoj ljubljeni poklic —

Breda. — in za svojim ljubljanim —

Tone. — za ustvaritvijo novega doma, ki bo izključno tvoj?

Ivanka (*solzna*). Dom je eden ... (*gre.*)

Tone (*za njo ostro*). Išči ga! To že pravljica ni več.

4.

Breda. Rine v vlogo najine žive vesti. Kaj je nama tega treba?

Tone. Ne vem, kaj namerava. Tu sem pognal korenino. Že raste iz njih deblo. In naj se razkošatijo veje, da požene krona! Morda iz drugih mehkode, poštenja ali neumnosti, morda iz njih gnoja! Kaj mi mar! Nimam vere v vraže in ne v čarovnice, zato tudi vesti ne poznam. Posel je in delo. Drugo je vse za nič. Zato mora dekle proč, ker ne spada v moj krog! Čenč je dovolj. Kar je njenega, se plača — in z Bogom!

Breda. Neznosna je s svojim večnim jadikovanjem. Ko da bi ji bil kdo kaj storil!

Tone (*se domisli nečesa*). Čakaj, še nekaj! V oporoki je želja, da bi hiša ostala nerazdružljivo vajina! Na to sem skoro pozabil. Stvar je odvisna od tebe. Ženske rahločutnosti nisem upošteval. Če misliš, da bi to motilo —

Breda (*ga objame*). Da bi na ju nič ne motilo, to mi je bol in skrb —

Tone. Le dobro premisli! Poruši se zadnja vidna sled nekdanjosti. Popoln prelom, žena, ako izločimo Ivanko! Zavedaj se tega! Očitkov ne trpim in spotikanja!

Breda (*nervozno*). Da — da —, da bi se že porušilo! Moja večna pričkanja z Ivanko so že neznosna!

Tone. In radi Franceta? Gre za njegovo voljo!

Breda (*užaljeno*). Ko da ne bi vedel za mojo ljubezen!

Tone. Ah to ... Ob vsej ljubezni so pri vas dan na dan tajnosti, ki so na svojem dnu ljubezni nasprotni! — (*Odmahne z roko.*) Sicer pa, kdo bo preiskoval to! Zunaj stoje vozniki in agentje čakajo, trgovina je polna, nerešenih pisem gora! To je življenje! Ti torej soglašaj. Dobro! Ivanka pojde. S tem bo izpodrezana korenika v tebi, če še kje kaj tiči ... In konec!

Breda. Tone!

Tone. Le pustimo to! O ljubezni pa mi rajši ne govori! Saj me poznaš. Takih stvari ne slišim rad. Tisoč razmerij ima to ime,

tisoč jih ga nima. A od teh tisočev v resnici pripada le enemu. Komu in kateremu? Vsakdo je prepričan zase, a v resnici le ugiba. Vse ljubezenstvo je le ugibanje. Uganil je morda šele tisoč in prvi. Pameten človek ne ugiba. Vsaj časa nima zato. On ne čaka — on —

Breda (*ga burno objame*). Naj čaka, naj dirja, kaj mi mar! Tone! (*Strastno.*) Jaz sem ob tebi tisoč in prva!

(*Od vhodnih vrat pade senca in ju zagrne oba.*)

5.

France (*je na stežaj odprl vrata in počasi vstopil v ruskem plašču in s kučmo, negotovo se ozirajoč po prostoru*). Dober dan — ali sem prav —?

Breda (*se sunkoma okrene proti njemu in obstane kot okamenela*).

Tone. Kaj pa je? Kako pa vstopate?

France (*gre mimo njega, ko da bi ga ne bilo, proti Bredi, ki se sklanja predse*). Nadstropje me je motilo... (*Se nasmehne in odkrije.*)

Tone (*ostro*). Kdo pa ste? A, vi! Saj vas sem danes že dvakrat odpravil izpred hiše, pa se mi pritepe vanjo. Kaj hočete?

France (*ga odrine, ne odmakne pogleda od Brede, razširi roke proti nji kot v razodetje*). Breda!...

Breda (*se sunkoma strese in zakriči*). Kdo ste? Vi o —

Tone. No — (*preteče*) izgubite se iz hiše, sicer —

Breda (*se prime Toneta in skloni proti Francetu, ko da bi hotela bolje videti in se na to sunkoma umakne za Toneta; pri tem zakriči*). France!... (*Nato se zruši na stol in ječi.*) Tone, Tone!...

France (*silno prevzet, govori s težavo*). Breda, zakaj — si tako prepadena — sedajle —

Tone (*osuplo, ne razume*). Kaj pomeni ta komedija?... Breda?

Breda (*se skrči vase, ne odmakne pogleda od Franceta*). Ali je... ali ni... ali je...

France. Zdaj ne vem — kaj bi — vse se je razpustilo — France sem — čuj —

Tone (*v rastočem začudenju*). Kakšen — France?

Breda (*drhti in ne more govoriti*). Je — ali ni, Tone — povej —

France (*se sklanja nad Brede*). Sedem let — ena sama velika maša pričakovanja — te minute. Prišel sem — našel sem te — vse je dobro — dobro —

Tone (*v strahu, da je razumel*). Breda, kaj ti je? Govori! To je preneumno! (*Potrka Franceta po rami.*) Zmota, mož! Zgrešili ste hišo! Kdo ste prav za prav!

France (*se okrene proti njemu*). Njen mož. (*Se spet skloni nad Bredo.*) Breda —

Breda (*vsa zmedena*). Kaj je to? Ali mi je bilo slabo? ...

Tone (*potegne Franceta stran izpred Brede*). Z menoj govorite! In govorite pametno! Mož te ženske je v vojni padel. Ali je zmota ali je lumparija, tega ne bom preiskoval. Rečem vam le, da se na mestu spravite odtod in poskušate kje drugje!

Breda (*plane proti Tonetu*). Ne, ne, ne — Tone! On je, je — je — je —

Tone (*izgubi odločnost, omahuje*). Vrag — ali sem živ? Ali sanjam? Njen mož France? ... (*Pogleda zdaj enega, zdaj drugega.*) A — to gre nad — razum —

France (*se zbira, mehko*). Pomiri se, Breda ... Vem, da te je udarilo in da si še vsa zbegana ... Zadnje mesece namenoma nisem pisal, dolgo poprej pisati nisem mogel ... Hotel sem čiste, nepripravljene radosti, pravo svidenje, nenavadno, nepričakovano! Nisem prav ravnal ... Nisem slutil, da bo tako hudo ...

Breda (*se oklepa Toneta*). On govori, Tone ... Kaj govori ... Kaj sedaj ... On še France! ...

Tone (*prepaden*). Mirno Breda, mirno —

France (*se čudi*). Kaj počenjaš, Breda? Zakaj se plašiš? V zadnjem času morda dva ali tri mesece nisem dal glasu — saj veš zame —

Breda (*krikne*). Ti? ... Ti nisi dal glasu nikoli ... Za tebe nihče ne ve! Šel si v meglo — (*z grozo*) in izginil — mrlič ...

France. Kako ti je zrvalo dušo! Breda, trezno misli, sem k meni stopi, saj si vsa zmotena! Nazadnje si vendar pisma dobila —

Tone (*se je med tem vidno zbiral, le glas mu še izdaja notranje valovanje*). Ah, prekleto! Taka je stvar! Mir, mir! Glave na mesta! Da, da. Vi pravite, da ste France, da. To tukaj je Breda. Ona je bila Francetova žena, da, vse to je res ... da, da, da. To je položaj — za blazne ...

Breda (*ječi*). Meni se bo razkljuvala glava ...

Tone (*nervozno in hlastno*). Mir, mir ...

France (*se zgane*). Čemu mir? (*Ogleduje Toneta.*) Tu se je nekaj zgodilo ... Na obrazih vama vidim ...

Tone (*hripavo*). Haha, zgodilo! Čujte: France ni dal od sebe glasu. Če ste vi France, potem vas ni za nas. Ne za Bredo, ne zame, sploh za nikogar. Od vas je prišel le — mrtvaški list —

France (*se zračna sunkoma*). Mrtvaški list? O meni? ... Če je to šala, potem —

Tone. Blaznež! Šala — sedajle —

Breda. Da, da ... zato si bil do danes mrlič ... Jezus, ali ne vidiš, da vstajaš iz groba? ...

France (*v hipnem strahu pred spoznanjem položaja*). Križani Bog — (*Tonetu.*) Kdo ste vi?

Tone (*se okrene proč, obotablja se*). Par mesecev po vašem odhodu je bila Breda vdova —

France (*ki ga spet premami čuvstvo*). Ti, svetnica ... In jaz nisem vedel za tvoje trpljenje! Saj se mi še vedno zdi, da sanjam nekje daleč v Sibiriji ... (*Strahoma.*) Breda, kaj se je zgodilo z nama? ...

Breda. Jaz nisem kriva — nisem — Tone ... reši me! ...

Tone. Kaj bi to! Vdova ne boš ostajala, saj ti ni bilo treba!

France (*še v iluziji*). Zdaj, Breda, je treba premagati živce ... morava se prav za prav šele pozdraviti. Tako smešno je to ... Sedem let sem vsak dan videl, kako se bova pozdravila. Zdajle, ko sva tu oba, pa se sprostite živci vse nekam drugam, kamor ni volje ne zmisla ...

Breda (*obupno*). Molči — molči ... Jaz svidenja nikoli nisem slutila in si ga želela ...

France (*stresa z glavo, prigovarja toplo*). Še si zbegana vsa, mila, mila —

Tone. Rekel sem, da je tega dovolj! Ali še vedno niste spoznali, da je Breda moja žena?

Breda (*kriče*). Da, da, Tone je moj mož! ...

France (*mrši čelo*). Kaj se pravi — tvoj mož? ... V teh besedah je zmoten zmisel —

Tone. Kajpa! Po vsem jasna stvar! Človek pade; saj ni padel samo eden! Spričevalo o smrti je tu; nič posebnega! Vdova je mlada in se moži. Naravna stvar! To vse ima jasen zmisel. A da iz groba pride človek, tu, tu je nezmisel —

Breda. Namestu pisma — je prišlo poročilo o tvoji smrti — nič, nič več ... Zdaj je o n moj mož — in (*težko*) zdaj veš tudi vse ... (*Se spet zruši na stol.*) Zdaj je padlo po nas vseh —

France. Tudi ti nisi pisala —

Tone. Kajpada! Kam neki! Saj je imela moža!

France (*monotono*). Moža ... moža ... (*Nato se zopet zbere.*) A — o kom govorite venomer?

Tone (*ga stresa*). Tak — zavedite se! Ja z sem njen m o ž! Njen drugi mož, ker je njen prvi mož France v vojski padel! Ali še ne umete, za vraga!

France (*si vrta v čelo*). Breda ... da ...

Breda (*krikne*). Da, da, da ... spoznaj vendar ... in brž, brž —

France (*se težko zgrudi na stol*). Tiho ... to se ne da umeti ... to je blaznost ... Moja Breda je vaša žena, vaša žena ... K svoji ženi sem prišel, tujega ženo našel ... Sodoma ... (*Molk.*)

6.

Tone (*stovarno in vsakdanje*). No, vendar! Zdaj smo si vse povedali. In zdaj pojdite, da bo vse tako, ko da niste prišli. Nič me ne glejte! Pravim vam, da pojdite, še prej, ko vas kdo spozna! To zmedo je treba naglo odpraviti, kakor je naglo prišla. — Ne buljite predse! Je brez pomena, človek! Sedaj brž je treba nekaj odločiti. Nas troje skupaj ne more živeti brez nasilnih operacij. Jaz se bom že znašel, a mislim zavoljo vas in Brede. Ako pa mislite ostati, vam pa tudi povem, da ne pojde vse tako zlepa. Tudi to pomislite! Zakaj jaz imam svojo pravico kakor vi! Tedaj najbolje, da izginete! Pogovorimo se o podrobnostih. Jaz za enkrat zaklenem duri. (*Zaklene vhodna vrata in zatemni okno.*)

Breda (*mrzlično*). Ne, Tone, to je blazno — tako ne —

France (*trdo*). Z drugim si poročena —. In vi ste —. (*Temno.*)
Prav.

Tone (*obstane*). Kaj nameravate?

France. Nimam česa. Vrnil sem se. To je bil moj namen. Pa mi je sedem let lagalo. Še hip spoznane laži je grd. Sedem let — je blazno. Kako lepa je bila ta laž, dokler še ni imela svojega imena! In kako strašno grda je resnica ...

Breda (*je zbegana bolj in bolj vse dotlej, da pobegne*). Ne tako — ne tako ... Nekaj je treba storiti, nekaj se mora zgoditi ... Ali kaj, kaj? ... Saj tako ne moremo ... O, če vdro skozi vrata —

Tone. Proč pojdite! Daleč stran, še preden vas spoznajo. To je edina rešitev za vse tri.

France (*osorno*). Saj blaznite! V ujetništvo nazaj? Kam? ... Tu sem. Res, prevaran za čakanje sedmih let ... a tu sem! Hujšega se mi ne more več zgoditi! Nikomur ni treba več rešitve!

Breda. In kaj, France ... Kaj se zgodi tu? ...

France (*se čudi*). Ti si to vprašala? Saj to ni tvoj glas! Ti tako vprašati ne moreš —

Tone (*odločno*). Je prav tako. To vprašanje je in nič drugega. Drugo vse šele pride za tem. Kaj hočete tu? Karkoli storite, je krivo. Škandal bo in nato vse, kar je za tem v navadi.

France (*se obupno zasmije*). Škandal! Če se vojni ujetnik porrne? K svoji ženi? V svoj dom?

- Tone. Nadaljujte: K ženi, ki je vnovič poročena! V tem je škandal! Zame in za Bredo! Saj sva vsa leta sem pred svetom mož in žena. To se ne da kar tako vreči na kup! To je —
- Breda. — kazen božja —
- France (*živahneje*). — zmota je! Njo bodo videli! Saj ni nekaj let vojne človeške pameti presadilo! Konec je vajine zmote — to je vse!
- Breda. Med nama ni zmote — saj je resnica...
- France. Ni! Vsi bodo v tej stiski za nami —
- Tone. — ko psi za divjačino in nas bodo grizli!
- France (*z naraščajočo vero*). Zakaj me motita in premamljata? Ali ne čutita, da je zmota bila moja smrt in vajin zakon? V vsakih možganih? Svet je ostal, temelji se mu niso porušili.
- Tone. Baš ti — če so sploh kdaj bili temelji!
- France (*krepekeje*). In če? Kaj nam mar? Jaz se nisem izpremenil. Zmota se popravi. Nisem slep, tudi krivičen ne in ne malenkosten. Breda, vse se popravi!
- Breda (*se strese*). Jezus — kako? ... Zakaj bi se popravljalo... in kaj? ...
- France (*jo bodri*). Moja žena si! Saj ni nihče razvezal najinega zakona!
- Tone. Neumnost, človek! In kar je bilo vmes?
- France. Zmota. Senca čez pot. Stopim čeznjo —
- Breda. Ti! ... A jaz? ... Jaz nisem Breda, ki si jo zapustil — jaz sem Breda — Tonetova...
- France (*z vero*). K meni se vrneš, vsa, veruj...
- Tone. Blaznost, človek brez uma! Saj žena ni kakor dekla! In najina — otroka, moja in Bredina? ...
- France (*za hip omahuje*). Otroka? ... Vajina... (*Molči. Potem spet trdo.*) Sedem let sem jo ljubil iz daljave, zaradi vajinih otrok je ne bom nehal!
- Breda (*z muko, ki jo komaj še premaguje*). Saj to ni več zdrava pamet... Jaz ne dojamem več zmisla —
- France (*fanatično*). A je po srcu. In edina prava pot pred Bogom in pred postavo!
- Tone (*skoro brezupno*). Dobro, dobro! Naj bo tudi po vaše! A nesreča je. Zmota je. Proč pojdite! Plačam, kar je vašega! Tu ni ljubezni za vas! Tu je le sled mrliča za vami!
- Breda (*cvileče*). France — pojdi —
- France (*z ogorčenjem*). Čemu? Čemu!
- Tone (*z vso vnemo*). Breda je moja, vaša ni več. Mar vam ne pove tega zdrava pamet? Mar naju ne slišite? Mislite, da bo kar mahoma, ko vas je opazila, pozabila vse, kar je zraslo od po-

ročila o vaši smrti med nama? Mislite, da bo takoj spet zagorela njena nekdanja ljubezen do vas? Saj niste bedak! Če ste vi iz groba vstali, ne more tako tudi ljubezen in vaša bivša žena, človek! Vi nimate ničesar izgubiti, ako odidete, le vse nas in sebe rešite! Vi ničesar ne pridobite, ako ostanete, le vse nas pogubite! Bredo pa, saj pravite, da jo ljubite, njo pa rešite sramote in ponižanja pred ljudmi! Otrokom obvarujete starše! Največ pa rešite sebi, zapomnite si to!

B r e d a. Pojdi, proč, proč —

F r a n c e (*močno odbija*). Zločin je! Veljaven je le en zakon. Moj! Pravica je z menoj!

T o n e. Oženite se z njo! A rešitev je le v tem! Vse drugo, s pravico po vrhu so prazne marnje!

F r a n c e. Kar pravim jaz, so prazne marnje? A vaš predlog je kakor trgovski račun —

T o n e. Trgovski račun, da. Točen, resničen, dosleden, ki je edino možen. Vi vendar ne spadate več sem. Ne spadate! Vaš povratak je anahronizem — in z njim vi in vaš svet!

B r e d a (*ječi*). Pojdi, France...

F r a n c e. T u je moja žena. Jaz pa naj bi šel, ko da sedem let ni bilo dovolj... Ko da me hoče prevarati za vse prestano!

B r e d a (*brezupno in stopnjevaje*). Prevarati! Zdaj pride na svetlo, da sem vzela drugega moža, ko je prvi bil še živ! Da sem v grehu živela — in bodo pankrti moji otroci — kakor kazen božja... A če greš, spet zavest, da si živ pokopan — da sem jaz kriva... Vidva ne vesta ne kod ne kam — v nasprotni strani se rujeta — jaz pa med vama — med mlinskima kamnoma —

F r a n c e. Ne kriči! Ne obupuj! (*Vzneseno.*) Čas bo vse ozdravil. Dobro bo!

B r e d a (*izgublja oblast nad seboj, kriči*). Ne, ne bo — ne ljubim te — ali si ob pamet, da od mene pričakuješ ljubezni? ... Nisem svetnica, da bi živela moja ljubezen na tvojem grobu — (*z grozo*). Ne — ti prinašaš smrt, strah me je pred teboj — zakaj, po kaj si prišel —

F r a n c e (*vznemirjeno*). Blede se ji — pomagajte —

T o n e. Kaj bi se ji bledlo! Komu pa menite, da ste ustregli, ko ste se vrnili? Nji ne in sebi še manj!

B r e d a (*blazneče*). Zemlja se je odprla — preteklost je bruhnila iz nje — vse je zagorelo — o kako gori, gori — (*osa brez uma zbeži iz sobe, hrope*) gori, gori —

(*Žoenket razbite šipe od zunaj in silen krik.*)

I v a n k a (*zunaj*). Breda! — Na pomoč! (*Ropot.*) Tone!

T o n e (*plane ven in privede polzavestno Bredo, ki jo podpira tudi Ivanka*). Učinki se pojavljajo — vaše vrnitve in še bolj vaše slepote!

I v a n k a (*ko polagata Bredo na stol*). Iz sobe je planila naravnost na okno — zdaj odpira oči — je že bolje! Gotovo bi bila skočila na ulico. (*Se ozre po sobi.*) A zakaj? Kaj se je zgodilo tu? (*Zagleda Franceta.*) Vi? ... Mar ste vi prinesli nesrečo? ... (*Stopi bliže.*) Vi ste hodili mimo hiše poprej — (*vzklikne in odskoči*) Bog! (*Se prime za srce in zastrmi v Franceta.*) Vi ste — ti si — (*v grozi zakriči*) France! ...

F r a n c e (*boreč se s seboj, pretrgano*). Ne, ne groze! Sem, da, sem! Sestrica — sem ... France sem. (*Jo pritegne v naročje.*) Ti si še moja, vsaj ti — ona beži pred menoj ko pred mrličem — celo v smrt —

I v a n k a (*strmi v njegov obraz in ga z rokami tipa po glavi*). Ali si res? ... Živ si — France — in ti nisi mrtev? ... Kako da si nam bil mrtev toliko let? — Zakaj toliko žalosti? — Toliko zmote! ... Moje srce je verovalo — moja vera je bila nad pametjo — kljub vsemu — in bi do smrti ne verovala — o, France! Sedaj sva zopet skupaj! Kaj bova sedaj? ... Zdaj se ne ločiva več! — O, kako bo lepo! ... Kakor da nikoli nisi bil odtod! ... (*Blaženo.*) France ... France! (*Hipoma se strese, se naglo oprosti objema, se z grozo odmakne in pogleda Bredo.*) Breda! — Ti si se vrnil! ... Breda! ... Tone! ... Zdaj, ko se je ves svet obrnil, ves svet obrnil, o ... o ...

F r a n c e. Ne, Ivanka, pomiri se, nič se ni zgodilo, to je vse le malenkost. Breda je moja žena, nihče mi je ni mogel vzeti —

I v a n k a (*zakriči*). Saj so ti jo vzeli ... še sama se je dala vzeti, sama —

F r a n c e. Težko sodiš ... Ni tako. Svojo ženo poznam sam. K nji sem prišel. Čez zmoto stopim — za svojim solncem —

B r e d a (*vzdihne*). Vode!

T o n e (*ji da kozarec*). Tiho!

I v a n k a (*hlastno in zagrizeno*). V nji ni solnca. Nikoli ga ni bilo. Ti si videl varljivo zarjo, ko si ji pel o solncu ... V smrt je hotela pred tabo ... Jezus ...

F r a n c e. Ne pred mano, pred grozo ... Zagorela je —

I v a n k a (*sopražno*). — večča! Beži, beži proč od nje!

B r e d a (*monotono*). Ker si prinesel — smrt ...

I v a n k a (*proti Bredi*). Molči! Ti jo povzročáš, če jo on prinaša! Namestu, da bi ti sama trpela, pa nam trpljenje nalagaš! (*Vije roke.*) Kaj — zakaj — o Bog — Bog...

T o n e (*Bredi*). Ali ti je dobro sedaj? (*Ji pomaga vstati.*)

F r a n c e (*ki ga je zadela beseda smrt*). Breda, če ti pa smrt prinašam — potem živi — jaz pojdem...

B r e d a (*oživi*). Tone!...

I v a n k a (*sproščeno*). Da, France, da, tako storiva! Pusti mu, kar ni tvojega in kar nikoli tvoje ni bilo! Jaz pojdem s teboj, jaz edina, ki sem tvoja, France. Pojdem s teboj kamor hočeš, do kraja sveta! Tam bova neznana živela in sama kakor nekoč... Brž, ne mudi se predolgo! In pustiva jima vse, niti roke jima ne dajva!

F r a n c e (*izmučeno*). Truden sem... Vsaka beseda se je iztisnila iz same krvi... (*Se ozira.*) Na tej mizi je rezala naša mati kruh. (*Boža mizo.*) Dobra miza... Na njo je tudi Breda svoj poročni venec odložila po poroki z mano... Nezvesta miza... (*Proti oknu.*) To okno je sijalo sedem dolgih let na moj spomin... (*Strmi predse.*) Kako bo dalje?... Namestu pozdrava — slovo...

B r e d a (*nestrpno*). Pojdi — odidi naglo —

T o n e. Tako je. To so same besede za solze. Pojdite in pišite, kje boste. Ne bom se prerekal zavoljo te hiše, čeprav sem dozidal jaz. Plačal jo bom vaši žrtvi primerno. Nisem krivičen in tudi slep nisem. Upoštevam, da vam gre za dom.

F r a n c e (*se zgane*). Dom?... Bog, o njem še nismo govorili! (*Raste.*) Ivanka, na dom si pozabila, ko si dejala, da pojdiva proč! Saj res! Ne le k Bredi, tudi v svoj dom sem se povrnil! Zakaj bežati — z doma, ki me ni pozabil in mi ni postal nezvest?...

I v a n k a (*negotovo*). Dom...

F r a n c e (*ki postaja močnejši, z uporom*). O, z doma ne! Neumna sva! Ivanka, od udarcev sva vsa premotena! Kaj misliva! Čemu bi bežala?... Ali ne čutiš, Ivanka, kako naju drži dom, da sva z verigo pripeta nanj, s koreninami zasidrana vanj?... Kako spoznanje! Tu je rešitev! Ni li to tudi Bredin dom? (*Se bolj in bolj ogreva.*) Tudi njo priveže name nas vseh — dom! Moja ljubezen pomore! Ali bodi strahopetnost rešiteljica?... Kako bi jo mogel izgubiti, dokler imava dom?...

B r e d a (*strahoma*). Ti — ne pojdeš — France? —

F r a n c e (*fanatično*). Ne! Ostanem! Tu je moj dom! V njem je moja žena! Kdo mi hoče kaj, kdo mi more kaj? Tu je moja sreča! Resnico vidim!

Tone (*težko*). Tu je vaša ječa! Tu sem tudi še jaz! Jaz vam hočem, jaz vam morem marsikaj! Pa ostanite! Ali pamet bo prišla nad vašo blodnjo!

France (*ostro*). Niste vi ta pamet! Nad njo je pravica! Na moji strani je pravica, božja in posvetna!

Tone. Bedak, še nihče ni jedel od pravice!

Breda (*se glasno ihte zgrudi v Tonetovo naročje*).

Ivanka (*trepetaje*). Preteklost se bo bila z nami ... to, kar je bilo, s tem, kar bo ...

France (*odločno*). Dosojeno je! (*Sleče plašč, trdo stopi proti srednjemu stolu in sede*.) Gospodar se je vrnil!

Ivanka. Beživa ... beživa ...

France. Pred kom bi bežal? Kje je sovražnik? ... (*Doigne pest.*)

Breda (*slabotno*). Kaj poreko ... kaj poreko ...

Ivanka. Zdaj se zgleduješ po drugih ... Sramote se bojiš ... O, Breda! Srce te zove pred sodbo ... Breda!

France. Ne, Ivanka! Zdi se ti tako! To so živci po tej strašni hudi uri! Kar je slabega zraslo, to se vse poruši! Kar je dobrega palo, na novo zraste! In poreko, Breda, da sem poln sile in vere stal ob tebi —

Tone (*hripavo*). — iz groba, z vso trohno —

France (*osorno*). Molčite vi! Življenje prinašam —

Tone (*se obupno zakrohoče*).

Breda (*kriče plane proti Francetu*). Ne — jaz drgetam pred teboj kakor v mrazu — hlad gre od tebe kakor od mrliča — ti življenje rušiš, rušiš ... (*omahne, Tone jo ujame, France se umakne*).

Ivanka (*se med obema možema zgrudi na kolena proti sliki Marije na steni, pred katero brli večna luč*). V hudi uri — usliši nas — o — o —

(Dalje prihodnjič.)

OB KONCU GLEDALIŠKE SEZONE

ANTON OCVIRK

I.

Nad vse važno je, strniti ob koncu gledališke sezone celoletno podrobno, analitično razglabljanje in ocenjevanje uprizoritev v poslednjo sintetično celoto in v zaključno sodbo o umetniški višini sezone. Prav tako važno je, pokazati na plodnost ali brezplodnost celoletnega truda, naznačiti smer, v kateri se je gledališče gibalo, cilj ali brezcilnost gledališkega nehanja, od katerega je tako kruto odvisna vrednost ali nevrednost umetniških hotenj vodstva in igralcev, kakor tudi razvoj gledališča samega.

bujenih tovarišev». Izdajali bi leposlovno-kulturen list, kajti Vrezec je začutil: Široki časi so pred nami.

«V ponedeljek 25. 10. so se zbrali zastopniki vseh strank poslanske zbornice od najzmernejših do najradikalnejših in soglasno zahtevali, naj se nemudoma skliče državni zbor. Zdaj so prvič po treh letih objavili dnevnik s široko razprtimi črkami: «Narodi hrepene po ustavnem življenju, hrepene po tem, da pridejo po svojih poslancih spet do svoje besede v državi...»

In spet je preteklo nekaj tednov. Tedaj pa je udarila v svet silna vest: «21. novembra je izdihnilo njegovo apostolsko Veličanstvo Franc Jožef I.» itd. Država se je zamajala. Zhreščali so temelji. Črno znamenje. Mejnik iz noči v dan. Povsod so govorili samo o veličastnem katafalku in o pogrebem sprevodu. Nekaterim gospem se je storilo tako inako, ker je bil pokojni vladar osebno tak skromen mož. Steinova je vedela povedati celo, da je spil po obedu zmerom samo eno čašo belega vina, dve mali čaši šampanjca in pokadil eno smotko. In vsem je šlo na jok. Kako pa so se tudi vzradostile ob misli na novega vladarja. Obleka cesarice Cite za kronanje v Budimpešti je iz težke bele svile, z zlatom pretkana, po vzorcu ogrske gala-obleke. Novi cesar je v soglasju z zavezniki ponudil predlog za mirovna pogajanja... v zavesti svoje vojaške in gospodarske moči seveda. Ako bi pa kljub tej ponudbi za mir in spravo vojna trajala še dalje, tedaj «slovesno odklanjamo pred človeštvom in zgodovino vsako odgovornost».

In Evropa je šla v tretjo vojno zimo.

(Dalje prih.)

PRAVLJICA O RAJSKI PTICI

DRAMA — MAKSO ŠNUDERL

II.

1.

Vsi štirje sede pri zajtrku, Ivanka sama ob strani. France nervozno prelistava kup časopisov, Tone nejevoljno ogleduje neodprto pošto in prebira naslove. Vsi molče v potlačenem in mračnem vzdušju. France naglo pobere svoj kup in odide. Tone gleda za njim, skomigne z rameni in odide s pošto na drugo stran. Ivanka je pazno zasledovala enega in drugega, vzdihne in skloni glavo.

B r e d a (nervozno, besno preseka molk). Odločitve še vedno ni, da bi človek že vedel, kaj naj stori. Sramota pa med tem pljuska ob nas ko morje!

- I v a n k a. Sramota! Srca je raztrgalo, življenje je vrglo iz tira!
Ti pa vidiš le sramoto!
- B r e d a. Njo najhujše čutim, njo povsod vidim! Drugo naj vsak uredi po svoje!
- I v a n k a. Tistega, ki je hišo zažgal, peče, ker so ga zalotili; za pogorelce mu ni mar.
- B r e d a. Ali sem mar jaz zažgala? Ali nisem sama pogorelec? Ali sem jaz kriva, da se je vrnil?
- I v a n k a. Blazna si! Ali je v tem krivda? To je brez uma!
- B r e d a. Odkod vse to, ako ni krivde nikjer?
- I v a n k a. Je krivda. A ne v Francetovem povratku. Naravno je, da se je vrnil. — V tebi je!
- B r e d a. Kdo od naju je brez uma!
- I v a n k a. Ko je brat odšel, ti je bilo od žalosti umreti. Ob vesti o njegovi smrti si bila bolj strta ko jaz. Ali si zrasla druga? Ali si zna človek iz srca izrvati, kar mu ni všeč? Zakaj ti si iz gredice izpulila rastlino in nasadila novo, kar vse hkratu.
- B r e d a. Ali je mar v tem krivda?
- I v a n k a. V tem ni bilo duše. Da si prisluhnila srcu, bi bila storila drugače. Poročila si se, da bi bila omožena! Šla si za poulično množico, ki te je potegnila v svoj tok. Ta tok te sedaj zanaša! Zato te boli sodba množice: sramota!
- B r e d a. Saj ne pomisliš, kaj govoriš! Mrliču na ljubo naj bi šla v samostan? (*Strastno.*) Življenje mi kipi po žilah ... zakaj bi ga zatajevala? Zakaj bi se starala v skrbeh? (*Se pretegne.*) Moža ... moža ... Pride mož, ki mahoma reši vse. Mlad mož, poln sile, razuma, sposobnosti! Tone ... Jaz pa bi se naj bila pred njim oblekla v črno? Ob pamet bi bila! Kdo me obsodi?
- I v a n k a. Ne morem ti odgovoriti. Mislim in spoznam, da imaš prav; a čutim, da nimaš prav. Tu je torej še nekaj vmes. Nekaj, pred čemer smo vsi odgovorni. Nekaj groznega, nevidnega ...
- B r e d a. Ti ne poznaš življenja ... ah, življenja ...
- I v a n k a. Ne, ni življenja ... Še več je, še več! Tam nekje je krivda! —

2.

F r a n c e (*je bil vstopil med Ivankinim odgovorom*). Krivda je zagonetna kot apokalipsa, Ivanka. Breda se je smela poročiti. Jaz sem se smel vrniti. Smrt je bila zmota. Ne stikaj za krivdo in ne vrtaj nam še globljih ran!

B r e d a. Ni dovolj, da breme nosimo, še z očitki se oblagajmo!

I v a n k a. Ti si sebi breme naložila sama. Mi drugi pa trpimo za voljo tega.

Breda (*se okrene proti Francetu*). Kje si bil, France, te dni?

France. Povsod, kjer je bilo treba vzbuditi mrtve pravice. Ura je navita in kazalci so spet potisnjeni naprej.

Ivanka. Peščena ura...

Breda (*vablivo*). Mimo mene si šel kakor tujec. In vendar je toliko besed še neizrečenih med nama po končanih sodnih razpravah!

Ivanka (*ozkipi*). Po končanih! Besede so potrebne ali pa niso! Ako ničesar ni poprej, je laž, kar je poslej!

France. Ivanka!

Ivanka (*užaljeno*). Saj grem. Tudi ti večno ne boš slep! (*Gre.*)

3.

Breda. Ali si čul? Jaz sem kriva vsega! Ko da sem jaz vedela in hotela vse to...

France. Nisi kriva. Človek te ne more soditi. Le pred enim sodnikom, ki pa ni več sodnik, bi bila kriva —

Breda. Pred kom?

France. Pred čim — vprašaj. Zakaj ni ga človeka, ki bi te obsodil. Le srce je.

Breda. Srce? — (*Z nejevoljno kretnjo.*) Saj to je nesmiselno, neumno —

France (*malo zadet*). Ne, Breda. Srce pravi: Žena, ki je v tako ozarjeni mladosti in ljubezni postala moja kraljica, moja žena ob odhodu proti smrti — je zapisala srcu usodo svojo in sodbo! Ta žena ni mogla, ni smela brez sodbe in zoper sodbo srcá posest svojega telesa pokloniti materiji —

Breda. Ti si bil mrtev, jaz —

France (*nervozno*). Da, da — to je zagovor na zunaj. A na znotraj ga ni. Ustrašila si se besede telesnost. Ta je zmagala nad teboj. Med nama pa je bil duh, ono neizgovorjeno, večno...

Breda. A doklej velja ta strašna sodba? —

France. Ne vem. Mislim pa, da dotlej, ko bo bolečina zorela v nov plod duha in nikoli materije —

Breda (*nestrpno*). Torej ni — pred srcem — oprostitev?

France (*strmi predse, tiho*). Ne vem. Če je ni, gorje ti, Breda... tebi in meni...

Breda (*v sili*). Kako govoriš! Jaz hočem ven, hočem nazaj, France! Daj vendar besedo —

France. Besedo! Ne najdem je, da bi me spomnila najinega nekdanjega sveta...

Breda. Sebe si mi vzbudil. Še tega prebudi! (*Brez prepričanja.*) Zdi se mi, da se megla dviga. Vse se ruši, tudi že moj upor...

Zdi se mi, da se prebujam ... Celo tako se mi zdi, da je od vsega početka že moralo biti tako ... (*Ga gleda od strani.*) In bi se znašla ... Vode se vračajo v struge ... (*Veselo.*) France! To je oprostitev!

France. Ali si spoznala? ... Ali je res taka tvoja misel? Bog ti vidi v srce, jaz ne ... Če si Breda od nekoč, je res — sicer —

Breda (*mehko*). Ne zajezi je z novimi dvomi — in ne misli več na besede iz one hude ure! Saj veš — mostu je treba, da spet prideva od dneva, ko sva se razšla, do dne, ko dospe sodba in naju zopet zveže. Ah da, mostu ...

France. A ta most mora segati iz najinih dni! Ali si močna dovolj? Ali občutiš resnico teh besed? ... Na novo graditi se nič več ne da! Most bi na pesek bil postavljen, prvi naliv bi ga podr! Čutim, da bodo iz nas še drli hudourniki in od zunaj butale povodnji ... (*Se ozre skozi okno.*)

Breda. Da, to mora biti ljubezen ...

France (*se okrene in jo prime za roke*). Ali jo čutiš? Ali se ti je prebudila? Ali je nisi še pozabila?

Breda (*se umika*). Nobena ženska ne pozabi ljubezni —

France (*sili s tesnobo*). Pozabi je ne. To je res. Ali pa vstane iz groba? ...

Breda (*se obrne stran*). Ne govori o grobovih!

France (*hlastno*). Povej, ali bo to trpljenje preraslo vse, kar se je zgodilo med tem? Ko visoka trava grob, da se ne vidi, kje je in ali je sploh? ... In midva — ali bova živela dalje, kakor sva se bila nekoč namenila, vse do konca? ...

Breda (*lahko*). Veruj v to! Če boš veroval, bo res. Če pa ne boš, ti nič ne pomaga, ako bi se tudi v resnici vse tako zgodilo!

France. V kaj naj verujem? V to, da je? Ali v to, da živi le v moji predstavi?

Breda (*v zadregi skomizgne z rameni. Iz sosednje sobe se sliši klic »mama«! France se zdrzne, naglo okrene in molče odide iz sobe. Breda gleda za njim in se srdito zasmije*).

4.

Otrok (*priteče*). Mama, pravljica še nima konca!

Breda. Res ... Vedno sproti se navija! Ona o rajski ptici še ni pri koncu? ...

Otrok. Ga mar veš ti?

Breda. Jaz? ... Ne, ne vem ga ... O da bi ga vedela! A pove ti Ivanka! ... Jaz ga ne slutim ... (*Jezno.*) Neumnost! Komedija! (*Udari s peto ob tla.*) Pa drugače!

Otrok. Saj ga veš, mama!

Breda. Ne, ne, ne vem, nič ne vem. Ivanko poprosi! (*Nervozno.*)

In pojdi že, otrok, pojdi!

Otrok (*odhiti*).

5.

Breda (*odločno potrka na nasprotna vrata*). Tone!

Tone (*vstopi, mrko*). Kaj hočeš? Zakaj trkaš?

Breda (*razdraženo*). Jaz imam pravico vprašati, zakaj se zapiraš in kaj venomer premišljaš!

Tone. Prvo, ker je najin zakon v pravdi. Drugo, ker je položaj ta, da ne kaže ravnati kar tja v en dan!

Breda. Trgovina, posli, pisarna, agenti — vse plava, ko ni gospodarja!

Tone (*jezno*). Mar naj za drugega delam? Naj rajši vse odnese vrag! (*Hodi po sobi, mirneje*). Jedro je globlje. Če jedro odlučim, se rešijo trgovina, hiša, posli in vse drugo samo po sebi. Gre sedaj za nevidno stvar!

Breda (*očita*). In jaz...

Tone. Ti... Tvoja stvar ni več v mojih rokah. Drugo je vsaj še napol. Drugo bi se dalo rešiti.

Breda. Mene si prvo vrgel čez krov — svojih otrok mater! —

Tone. Jaz nisem nikogar vrgel čez krov. Nikar solzavosti! Saj sem v pravdi skušal rešiti, kar se ni dalo. (*S poudarkom.*) Kar je, to je!

Breda (*ihite*). Ti na desni, on na levi, jaz pa na sredi sama in okrog nas vseh razburkan svet sramote. Pri vsem tem pa od nikogar besede! Vsak s svojim svetom, v nobenem mesta zame...

Tone. Nikomur ni, da bi besede dajal ob takem...

Breda (*odločno*). Ni res! Zakaj jaz najdem besedo? Sedaj sem še tvoja žena! Tvoja hočem biti! Ti pa ravnaš z menoj, ko da sem postala gobava od onega groznega dne dalje. In se vendar še nič ne ve, kako bo odločeno!

Tone (*jo pritegne k sebi*). Ve se, ve... S tem se ne tolaži! A vendar si zdajle še moja... Doklej pa boš, se ne ve... Zdajle sva še na enem splavu; vsak hip pa se lahko splav prekolje na dvoje. Tvoj del bo odplul s teboj na levo, moj na desno — vsaksebi... Ko pride sodba...

Breda (*ga strastno objame*). Ali nisi oče najinih otrok? Kdo nama to vzame? ... Jaz koprim po tebi, po tebi! ...

(*Francetova vrata se odpro, Breda izpusti Toneta in odbeži.*)

Tone (*se glasno zasmeje*).

F r a n c e (ostopi in ježno vrže kup časopisov pred Toneta na mizo).

Žro, žro — s človeškim zlom se rede! Vsako rano polizejo, vsako solzo posrkajo, to je vaš svet!

T o n e (se čudi). Naravno. Senzacija je za nas brez primere! Ali niso zato časopisi?

F r a n c e (ogorčeno). Vas žro z nami vred, pa se vam zdi naravno! Na vse zadnje vam je to še reklama!

T o n e. Ali sem jaz vmes ali ne, to je postranska stvar! Kaj pa hočem? Ali se naj oblečem v raševino, ker življenje ne drsi več po starih tirih in ker stoji na svojih nogah, namestu na kakem vašem idejnem temelju!...

F r a n c e. Le roba vam je zveličavna! Pri tem pa drug drugega požrete!

T o n e. Slabo za vašo idejnost, ko ni preprečila, da se je tako zgodilo! In za visoke besede, ki so izgubile blesk! (*Trdo.*) Moč je v robi, da, le nekaj ostankov je še, ki verujejo besedi in kriče za idejo!

F r a n c e. Živio roba, dol z moralo!

T o n e. Moralo! Ljubi Bog! Ta ima morda še kak smisel pri neizkušenih ženskah —

F r a n c e. Bravo! Da so vsaj še ženske moralne!

T o n e (s sarkazmom). So in niso. Tista, ki je, ne vegetira v steklenjaku morale pod umetno toploto, ampak gleda, da čimprej izleze! Živeti hoče! Naj mar čepi za gostim zastorom rodbine, ki ima vtkano z rdečim križnim vbodom sramežljivo reklo, da spoznaj žena možá in svet šele v poročni noči? Rajši se spusti enakopravna z možem že na vse zgodaj v svet, da okusi življenje! Sicer bi občepela in ne dočepela nikogar razen zarjavelega devišstva! Zato pa rajša v koraku z okolico lonček z jedko pijačo morale čimprej povezne — narobe... (*Se krohoče.*)

F r a n c e. Takih žensk si želite!

T o n e. O ne, take so! Le oglejte se! Vsaka bi rada, da bi ob prvem solncu že zlezla pod streho. Ker pa gre malo vlakov v obljubljeni deželo, se posluži prvega, da ne zamudi zveze, čeprav vlak ni luksuzen...

F r a n c e. Zakaj ta posmehljivi ton?

T o n e. Ne bodite nestrpní! Hočem reči, da zato zakonolomi niso tragični. Ženska prestopi samo na drug vlak. Ločitve so vsakdanja in naravna stvar. Menjavanje mož — naravna posledica, nikoli tragika. Tragiko vidijo v tem le še oni, ki imajo korenine še v svetu, ki ga ni več.

France (nemirno). To je cinizem! Kajti kam gremo sicer?

Tone (vzhičeno). Vi ste eden tistih! Pojdite k vragu! Kaj pa vas briga, kam gremo? Kaj pa to sploh komu mar? Ali je človek že dal kako drugo smer človeštvu, ki bi je ne bila, neodvisno od njega, načrtala natura sama? Vprašajte rajši, kako naj gremo in hodimo, pa nam bo bolje! V zasmeh človeškemu poboljševalcu pojde svet tja odtlej, kamor je hodil doslej, ob njem pa bodo stali takile in vili roke ... namestu, da bi izkoristili vsak dan brezobzirno zase!

France (preteče). Kam merite —

Tone (zaničljivo). Ah, pojdite k vragu, prosim vas. Vi se rajši po tem ravnaite in se okrog sebe oglejte, pa boste brž na jasnem, kakor sem danes jaz, ki si nikakih iluzij ne delam in imam sklenjen račun.

France (pozorno). Kakih — iluzij?

Tone. Ne vprašujte tako neumno! Meni je vojna živce prekovala, vam potrla! Vi pa ste še od rojstva prenapeti in vrhu tega z idejnostjo, z duhom, ki vonja po starinarju! Ali ne čutite, kako vse novo je danes življenje, ki je porušilo vse staro, vse, vse, znanost, politiko, socialni položaj, družabni red in — ženo? Zanamci se nam bodo čudili, kako živimo v tej novi dobi s starim duhom! Vaš svet je res le še pravljica o rajski ptici! Deset let in še več ste prespali! In Breda! Haha! Vi — histerik!

France (vzkipi). Ah, tje ste govorili! To je zahrbtnost —

Tone (se ozre, ker vstopi Ivanka. Zamahne z roko, mirno). Tiše —! Take stvari niso za vse —

7.

Ivanka (prinese pismo Francetu, se ozre po obeh in z boječo kretnjo proti Francetu odide v sobo).

France (čita, postaja zadovoljen, vtakne pismo v žep, vedro). Prav imate. Ni treba razburjenja. Vozel je že presekan!

Tone. Vozel? Bolje bi bilo, da bi bil še zavozlan. Prej je bila zamotana ena nit, zdaj je sto koncev, vsak zase vprašanje.

France. Zame ni vprašanj, morda za vas!

Tone. Le pogledjte jih! (Pokaže na časopise.) Tu je prvo. Ti časopisi so vtisnili vsakemu od nas pečat na čelo! Okuženi smo! Izobčeni! — Vsaj do nadaljnjega!

France (posmehljivo). A? Tudi v vašem svetu, ki je brez predsodkov, brez idejnih temeljev in proti njim?

Tone. To je praznovernost, pračloveška lastnost, ki bo do konca sveta. — Pa to ni vse. Drugo vprašanje se vam bo pojavilo, ko

- bo dospela sodba in me boste zamenjali v moji dosedanji vlogi moža, haha! Ali naj vam povem, kako se glasi to vprašanje?
- F r a n c e** (*zadet*). Pustiva to. Tega še ni —
- T o n e** (*s finim nasmehom*). Če vam je neprijetno govoriti o tem, pa poglejva drugam! — Ivanka in njena ljubezen! Bodoča tašča je brumna gospa, neče sramote v hišo in snahe brez petice. Sramote je dosti in petice so v nevarnosti! Vprašanje: Kaj bo s taščo? ...
- F r a n c e** (*ironično*). Fino tkete mreže, pajek! A kje je muha — in kdo?
- T o n e**. Muha? Vprašanje te hiše! Jasno in glasno vprašanje, za to jamčim jaz!
- F r a n c e**. Ne naglašajte! Hiša je moja! To vprašanje je rešeno!
- T o n e**. Rešeno! Zidal sem nadstropje in uvedel podjetje, ki je danes prvo v mestu! Samega sebe sem zazidal v to hišo. Ali razumete, kaj se to pravi za človeka kot sem jaz? Zadušiti se ne dam!
- F r a n c e** (*zmagoslavno*). Potem se je pajek sam ujel v mrežo! (*Mu da pismo, ki mu ga je prinesla Ivanka.*)
- T o n e** (*preleti pisanje*). Hiša je prepisana na vaše ime? Breda in Ivanka sta izbrisani? ... (*Besno.*) T o je zahrbtnost!
- F r a n c e**. Haha, to vam je neprijetno!
- T o n e**. Verolomno! Saj sva vendar rekla, da naj sodi v sporu o hiši posebno razsodišče! Vi pa ustvarjate dovršena dejstva!
- F r a n c e**. Pardon! Dogovorila se nisva ničesar. Sicer pa — zakaj se razburjate? V resnici nisem nikoli prenehal biti lastnik te hiše. Popravljen je le napaka! Ha, t o vam ni všeč!
- T o n e** (*za hip negotovo*). Ne, ne ... čemu ... le — prav ni, da ukrepate na skrivnem. (*Spet ironično.*) A zdaj že vidimo odgovor na vprašanje o Ivanki! Zdaj je brez petic! Kaj bo tašča rekla!
- F r a n c e**. To je moja stvar.
- T o n e** (*slovesno*). Potem bom pa povedal, kaj bo z menoj — in tu imate vprašanje in odgovor obenem: Koder sem pognal korenine in razkošatil veje, da požnem v krono — od tam se ne umaknem! Sveto mi je vse, kar pomore! Gre mi za življenje! Štiri leta sem se učil ceniti življenje po rovih in žičnih pregradah! Ne muzajte se! Rekel sem, da sem se zazidal v te zidove! Pravda se bo valila po javnosti ko veletok in bo vidna v daljave ko ledenik! (*Sune časopise po tleh.*) Še vse drugače bodo žrli listi!
- F r a n c e** (*hladno*). Jaz bom sedel s svojo ženo v svoji hiši!
- T o n e** (*hripavo*). Blagor posedujočim ... haha! (*Molk.*) Senzacije so se torej šele začele!
- F r a n c e**. Nihče se ne bo vnemal za nesmisel in za laž!
- T o n e**. Senzacija za to ne vpraša!

F r a n c e. Zastonj se trudite! Zastonj pletete vozél na novo!

T o n e. Morda pletem svojo moč, kaj vi veste!

F r a n c e. Haha! moč! Vi? — Moč ima samo p r a v i c a!

T o n e (*se zakrohoče*). Narobe! Pravico ima samo m o č! Moči bova merila, gospod! Razen, da se za časa še premislite in me ne prisilite, da se zatečem ven. Hiša je vaša, a jaz hočem delitev premoženja! Jaz hočem svoje nazaj, jaz hočem svoje delo ohraniti! Kar vam bo od hiše ostalo, bo požrla pravda in na koncu vseh koncev bo hiša moja! Z zobmi bom grizel, da bom prijel močnejše!

F r a n c e. Čemu pravda? Iz naravne pravice je med nama sodba. Za njo ni treba sodnikov. Krika zunaj pa je dovolj. Čemu bi kričala še midva?

T o n e. Vi me silite kričati. Vi boste s svojo ženo v svoji hiši — jaz pa bom zunaj kričal in tožil pred svetom in pred sodiščem!

F r a n c e (*popušča*). Dovolj so nas žrli ... Ako res mislite, da vam gre pravica na premoženju, ako ne čutite v sebi pravice, potem brez krika ...

T o n e (*udari po mizi*). To je beseda! (*Prežé.*) Kaj daste?

F r a n c e. Dom ni blago. Ne gre za kravjo kupčijo. Jaz imam le dom in ljubezen. Samo to sem rešil iz razpada svojega sveta —

T o n e. Čenče! Gre za to, kdo je upnik in kdo dolžnik!

F r a n c e. Kaj upnik in dolžnik! Če bi sodil hudič, bi izgubil oblast v peklu, ako bi sodil drugače!

T o n e. Potem — kaj terjate?

F r a n c e. Nisem Judež, da bi prodajal dušo!

T o n e. Potem je za tiho rešitev le ena pot: razsodnik! Izberiva jih in kakor odločijo oni, tako bodi, ko da je sojeno!

F r a n c e. A z doma ne grem — in tajno mora ostati!

T o n e. Velja!

F r a n c e. A kdo bo razsodnik?

T o n e. Kaj vam to! (*Zasmehljivo.*) Saj je p r a v i c a moč — po vaše!

F r a n c e (*kljubovalno*). Zborovanje bi sklical, da bi vsak, ki bi hotel, mogel glasovati! — A krika ne! (*Nervozno.*) Mir, mir ...

T o n e. Prav. Voliva župana, župnika, notarja — na vrh so postavljeni od onih, ki bi jih vi sklicali k glasovanju! Pravico nosijo. Svet so v malem.

F r a n c e (*bolestno*). Zakaj se ženete, človek! Zakaj mučiti razsodnike! Odnosite, kar je vašega in pojdite z Bogom! Sicer pa — pristanem!

T o n e (*zelo poslovno*). Saj sem vam rekel, da sem se zazidal v to hišo! Ne gre drugače! Spišem dogovor. (*Gre.*)

I v a n k a (*naglo odpre vrata in se plaho ozre za Tonetom*). France, kaj je bilo?

F r a n c e. Soditi je treba dati, kar je že davno sojeno, le v odkup za to, da ne bodo spet lajali za nami!

I v a n k a (*plaho*). Soditi? Tone je močan!

F r a n c e. Ne bojim se ga! Naj pa ima sodbo, če že hoče, saj mu itak nič ne pomaga! Niti spora ne more biti!

I v a n k a. Med nas je stopila nevidna stena. Čeznjo gledajo odzunaj in sodijo, obsojajo, moré... in z njimi, med njimi, nad njimi Tone, njih družba, glava, ki ima z njimi zveze, kupčije, politiko! On ne molči. On ima vse niti do njih v svojih rokah. On je od njih sveta!

F r a n c e (*fanatično*). Najina pravda je pisana v človeku! (*Mehko*). A zate se bojim. Tone je izigral neko tvojo ljubezen —

I v a n k a. Da... bojim se zanjo. Nad nami je prekletstvo, z nami se ne more vezati nihče... Bova pač živela midva skupaj, oba ujetnika... saj imava svoj dom.

F r a n c e. Dom je ostal. Breda tudi... Vse bo spet dobro! Tudi tebi se pomore!

I v a n k a (*bolestno*). Vsak na cesti se ozre — ljudje stikajo glave — mimo gredo, ko da bi šli mimo mrtvaškega odra... France, ne več pravn in časopisov —

F r a n c e. Baš zato, vidiš, moram pristati, da sodijo župnik, notar in župan.

I v a n k a (*boječe*). A Tone je njihov! Vse te dni je prečepel pri notarju. — In če poreko, da je vse njegovo — ali bi veljalo?

F r a n c e. Ha! Take sodbe ni v človeku!

I v a n k a (*se zgrozi*). France! Dom je iztegnil svoje roke po naju... Ne drži naju več, zdaj naju davi... o beživa, France!

F r a n c e. Od svoje pravice? Zdaj, ko bo Breda moja?

I v a n k a (*obupno*). Breda — tvoja!... (*Vije roke*.) Ti še nisi potegnili sape vase iz tega zraka okrog nas. Ti ne vidiš, ko na Bredo misliš —

F r a n c e. Kaj! Ista je spet... Poglej jo, saj jo vidiš, da je —

I v a n k a. Laže! Še to je laž, kar telesnega vidiš na nji! Mrtva te veže! Tebi mrtva... Slep si, pa hodiš naravnost... Joj, France, da bi ti je ne vrnilo...

F r a n c e (*nemirno*). Saj še nisem podpisal... Nič še ni zamujenega... Odložimo... Zahtevam premislek, dokler se ne pričam, kako je —

9.

Tone (*z otrokom, ki se stisne k Ivanki*). Tu je pogodba. Še vaš podpis! Nato pa likof v vesoljni potop naših brig!

Ivanka. Potop! Da bi ti bil Noe! Ali imaš tudi v krčmi že liter na mizi in kozarce natočene, kakor si imel to pogodbo pri notarju že pripravljeno?

Tone (*ozkipi*). Strup prekleti! Tudi tu si vmes —

Ivanka (*prezirljivo*). Nikar moralnega ogorčenja! Tak pušeljci ni za tvoj klobuk! V petih minutah take pogodbe nisi spisal! — France, ne razpravljaj z njim!

France. Ne gâsi, kjer ne gori! Premislil bom!

Ivanka. Gori, a plamena ne vidiš!...

Tone. Nesmisel! V tem papirju je smisel! Kaj je treba pre-mišljati!

Otrok. Ivanka, pravljico!

France. Tedaj pokažite, Noe, svojo barko! (*Vzame Tonetu list in se zatopi vanj, med tem ko ga Tone napeto in nemirno opazuje.*)

Ivanka (*poltiho govori otroku*). Pravljico? Kje sva ostala?... (*Nemirno opazuje Franceta.*) Ko se je menih prebudil čez dolgih, dolgih sto let, se je spet povrnil v svoj domači kraj — (*se ozre na Toneta, ki se v zadregi okrene*). Našel pa je tuje ljudi, ki jih ni poznal in tudi od njih ni nihče več imel spomina nanj. Tedaj se je razjokal in si zaželel rajske ptice, one, ki je bila spečemu pela o lepoti sveta in zaželel si je —

Tone (*osorno otroku*). To so pravljice, veš, izmišljene stvari! Takih tic ni!

10.

Breda (*vstopi*). Ivanka, prosim, stopi dol!

France. To je treba podpisati?

Breda (*hlastno*). Kaj?

Tone (*poslovno*). Samo podpis!

Ivanka (*boječe*). France... (*Gre.*)

Otrok (*zajoka in teče za njo*).

11.

Breda. Tone, motiti te moram —

Tone (*vznejevoljen*). Hudiča! Sedaj? Rekel sem ti, da me nič ne zanima, dokler se bijemo!

Breda. Gorišca te že tri dni hodi čakati. Ne da se odgnati. Pravi, da jo v bajti zebe. Njen bedasti sin je spet bolan.

Tone. Naj gre k vragu!

France (*se čudi*). Gorišca? Saj ima pri nas stanovanje in hrano zase in za bebca do smrti?

Breda. Zdaj je v občinski bajti.

Tone. Koder delam jaz, tam se morajo vse roke gibati. Prevžitarji se mi ne bodo košatili!

France (*očitajoče*). A ti si poznala voljo moje matere! Zakaj si to dopustila?

Tone. Ker sem jaz tako ukrenil. Kaj je tedaj imela ona dopuščati?

France. Ali je izba prazna? Da? Prav. Še danes se preseli ženska s sinom vanjo! Sporoči ji to! (*Strogo.*) Idi!

Breda. Tak ton ni več doma pri nas, da veš! (*Se ozre na Toneta.*)

Tone (*migne z ramo proti Francetu*). On je lastnik. Njegova je beseda.

Breda. Lastnik! Saj si ti vendar moj mož!

Tone (*se suho posmeje*). Kdo ve? Danes še za svojo ženo nihče več ne ve! Stori po svoje, draga!

Breda (*pogleda od enega do drugega*). Sporočim! (*Se obrne proti vratom.*)

Tone (*sarkastično*). Vremenska hišica!

Breda (*se naglo okrene, vsa razkačena*). Ne, ne zato! — Zdaj ne grem nikamor! Zdaj hočem slišati, kako se bijeta in v vajin boj poseči! Pravico imam!

Tone. Tako? Boj je navaden. Podpisujeva.

Breda. Brez mene? ... Cena sem jaz! (*Srdito.*) Jaz se ne dam kot klavno živinče! (*V jok.*) Bog ... Plašč delita pod menoj, ki sem na križu ...

France (*toplo*). Zate ga deliva, Breda, zaupaj vame!

Tone. Samo premoženje deliva: hišo! To ni tvoj plašč!

Breda (*si otre solze*). A jaz?

France (*mehko*). Zate smo se že dopravdali!

Breda (*odbije*). Ni še nič odločeno!

France. Vsak dan, vsak hip dospe odločitev. V stvari je že razsojeno, le oblike še ni!

Breda. Razsojeno? O mojem zakonu z vama, da. A ne o meni! Jaz se dam, komur se meni hoče!

Tone (*vzhičeno*). Bravo, Breda!

France (*vzkipi*). Ne izzivaj! Po meni bije ko bobneči ogenj! (*Brcne v časopise.*) Tole, ta gospod tu, ki me vleče sem, Ivanka

tam, ki me teži ko strah — da sem že ves zmeden — in vse to okolje, kjer se ne najdem — in moji živci, živci ... ne izzivaj še ti!

Breda (*zaničljivo*). Ne bojim se teh tvojih pretenj! Saj nisi mož! Sanjač si in eksaltiranec! Oh, meni se hoče moža (*se oklene Toneta*), moža ...

France (*v silnem razburjenju*). Ne izzivaj! Tvoje mesto je odslej na moji strani! — Sem, k meni! To je božji ukaz in posvetna sodba!

Breda (*osa iz sebe*). Da, to je orožje slabiča, fej! Bog in sodnik! To me ne priveže nate! Jaz sama te moram čutiti, doživeti te, a te ne bom nikoli, ko me snubiš le s križem in tehtnico! Moža hočem, moža —

France (*besen sili vanjo*). Ne izzivaj — Breda — Breda — Breda!

Breda (*ledeno*). Kaj! Šleva! — Pa podpiši ta list, če si kaj moža! Viš, da si ne upaš? Še v svoje pravice ne veruješ, pa me zahtevaš za ženo mimo pravic?

Tone (*povsem poslovnno*). Res — ali mislite podpisati?

France. To — od nje? Od nje ... (*Hrope.*) Dajte, dajte — (*podpiše.*)

Breda (*se razigrano posmeje*). Slabič! Tudi s tem me ne uženeš! (*Divje.*) Jaz bom pri Tonetu, najsi pade sodba tako ali drugače! Da veš, da čuješ! (*Kriče.*) Nečem nazaj v tvojo osladnost! Jaz hočem moža! In za Tonetom se bom metala — proč od tebe — proč —

Tone (*zadihljeno*). Ženska! Ženska!

France (*skoči divje proti njima in potegne samokres*). Pa bodita skupaj — zveri —

Breda (*krikne in odskoči*).

Tone (*z naglo kretnjo zgrabi Franceta za roko, mirno*). To ni za ljudi slabih živcev, gospod. (*Mu izvije pištolo.*)

France (*se težko zruši na stol*).

12.

Ivanka (*prihiti z velikimi modrimi pismi*). Sodba! Od sodišča! (*Izroči vsakemu eno pismo.*)

France. Sodba — Sodoma ...

(*Vsi pozorno čitajo. Molk.*)

Breda (*brez glasu*). Zakona med menoj in Tonetom nikoli ni bilo ... (*Krikne.*) O, laž! (*Raztrga sodbo in jo potepta.*) Bo pa zakon dejstva!

France (*tiho, upehan in strt*). Tudi ti si pobesnela ...

Tone (*zmaje z glavo, težko in trezno*). Midva, Breda, nisva nikoli bila mož in žena. To je tu zapisano. Mož mojega pomena ne potrebuje konkubinata! Breda, razumi! Jaz sem korekten človek. Breda, tvoja strast je divna, a jaz sem človek družbe. Ukloniti se morava. Sedaj je splav preklan na dvoje in gre narazen! Vrne se in vdaj se!

Breda (*ihite sede*). Torej — v smrt — Tone! Ti si me odvrigel — ko — nadležno — breme...

France (*zanosito, a brez ognja*). Zmagati mora svetla stran v človeku!...

Ivanka (*si zakrije oči in se obrne stran*). Zdaj se je pričela —

Tone. Kaj si rekla? (*Bolj zase*.) — vlada mrličev, a? Ali je mogoče, da bi se začelo življenje znova od zadaj? (*Odmahne z roko*.) Pah! (*Trdo in glasno, formalno Francetu*.) Sodba je Bredo spoznala za vašo ženo. Jaz sem korekten človek! Zato ne smem imeti tuje žene. Poslušajte dobro! Izpolnjujem to sodbo (*kazuje na Bredo*.) Tu je vaša žena! Jaz sem odveč! (*Gre*.)

Ivanka (*se okrene, v grozi sklepa roke*). Breda... (*Nato poklekne ob stol k Bredi in seže z roko proti nji*.) Breda...

France (*se počasi okrene proti Bredi*).

Breda (*počasi vstane, s sklonjeno glavo obotavlja se stopi proti njemu in mu s težavo pomoli roko, ki mu jo moli ves čas, ko da bi mu ponujala neko tujo stvar*).

France (*ki je zrl ves čas nepremično nanjo, zapiči sedaj oči v to roko, se strese, prime za glavo, se umakne za korak in ozklikne, ko da bi se vzbudil iz omočice, z grozo, tuje in začudenosti*): Žena?... (Konec prihodnjič.)

O N A

† SREČKO KOSOVEL

I.

V somraku je dolina oglušela,
meglà nam zlato solnce je zakrila
in z ostrim mrazom polja pregrnila —
misel ne ve, kam krila bi razpela.

Sirota v meni je okamenela.

O, ko da v žalost se je spremenila,
nad to vasico kraško bo strmela,
nad njo bo razprostrla svoja krila — —

«Tedaj? Kako neumna misel! Sama bo prisijala zarja od onkraj, iz noči bo prisijala, in čudovita bo, ker je bila noč tako dolga in črna. Kako si maloveren, kako neumno dvomiš!» In Jerman se je grenko zasmel. Z rezkim, zanj neobičajno odurnim glasom se je zagrohotal: «Ali ti je po deklicah žal, po deklicah?»

Potem je umolknil in trkal s prsti po šipi in ni hotel nič več govoriti.

(Dalje prihodnjič.)

PRAVLJICA O RAJSKI PTICI

DRAMA — MAKSO ŠNUDERL

III.

(Konec.)

1.

I v a n k a. Po mladosti hrepeniš, po stvarih, ki so minile ... O modrost božja, da se v resnici nič ne vrne! Slepota človeška, da spozna to šele prepozno!

B r e d a (*se lišpa pred zrcalom*). V vsem je mnogo, mnogo predsodkov in pretiravanj. Skočila bi bila skozi okno po prvem strašnem udarcu, da mi tega nista preprečila. Zdaj vidim, da je to bila le igra živcev! Vsa groza je prav za prav le predsodek! Kaj pa je prav za prav na vsem tem? Golo, nenavadno, kruto naključje! Mili Bog, storila sem to v zmoti in javno! Kaj ženski stori to danes namenoma in tajno! Pa vsi vedo in nihče ne dviga krika!

I v a n k a. Brez uma si! Breda — in otroka?

B r e d a. Ah ... To je edino nerodna stvar. Sicer sta pa otroka zakonska. Prepustila sem ju Tonetu, vsak dan bom lahko pri njiju. To vendar ni tako pošastno, kot se nam je videlo. Jaz sem preko tega!

I v a n k a. In v čem so predsodki?

B r e d a. Vdove se tudi zopet poroče! Torej, zakaj človek ne bi mogel začeti znova, izločiti drobcev življenja in navezati tam, kjer je nekoč nehal? Volje je treba ...

I v a n k a (*jo motri*). Še ni dolgo, ko si govorila drugače ... Pred zrcalom stojiš in si lažeš! Ti še ne veš, kaj se s teboj godi!

B r e d a. Ti mi nisi spovednik!

I v a n k a (*po molku*). Danes sede zadnjič v razsodišču. Ti pa se brezskrbno lišpaš in govoriš ko razvajeno dekle. Gre za to, komu se prisodi hiša. Kaj, če jo dobi Tone —

B r e d a (*preplašeno*). Potem bi bila na cesti — to, to se ne more, se ne sme zgoditi ... Prosila sem župana. Ti bi lahko govorila z župnikom! Oh, zakaj to razsodišče!

I v a n k a. Zdaj pada po tebi! Ali nisi Franceta izzvala k podpisu? Blazna si in slepa! Ne bom govorila z nikomer, še k župniku pojdi sama! Naj gre zlo svojo pot! Enkrat ga bo konec.

B r e d a (*nemirno*). Moj Bog, kaj vendar — če bi končno vendarle — ne, ne — nemogoče!...

I v a n k a. Vidiš, kako se zgoščujejo oblaki —

B r e d a (*nalahno*). Eh, kaj! Otroka sta preskrbljena, Tone bo skrbel, sicer pa mora skrbeti zanju. (*Brezskrbno.*) In France je dober, saj je kakor ženska! Nič se mi ne more zgoditi!

I v a n k a. Nič! Oh, nič! Glavno, da smo pod streho, pa naj se zruši svet! Pa se že ruši, a nate, slepica!

B r e d a (*malomarno*). Ah — kaj... (*Zapre toaletno mizico.*)

2.

O t r o k (*pride*). Ivanka, ali boš pri meni?

B r e d a. Prosim te, ostani pri otroku. Jaz stopim k sodnikom, da vidim, — (*z nasmehom*) in pravljico kar tam nadaljuj, kjer si meni nehala! (*Gre.*)

O t r o k. Da, pravljico o menihu!

I v a n k a. Kolikokrat naj jo še ponavljam? Pa bodi, danes zadnjič, danes odideš k očetu! Konec ti še povem! — Ko je ptica menihu pela, pela in pela dolgih, dolgih sto let, je nehala in menih se je prebudil in povrnil. A glej, vse mu je bilo tuje, novo in nerazumljivo in grdó, o, tako strašno grdó, vse drugače, kot je pela ptica. Pa je menih umrl. Kar umrl je, otročiček moj, od žalosti, od same prave žalosti... (*Jok jo premami.*) Ne morem več, dete, pojdi!

F r a n c e (*je vstopil med tem oblečen v ruski plašč in kučmo*). Kje je Breda?

I v a n k a. Kakšen si —? Zakaj ta plašč? Kaj ti je?

F r a n c e. Kje je Breda, vprašam!

I v a n k a. Pravkar je šla pogledat k seji razsodišča. — Otrok, pojdi v sobo, brž pridem za teboj! (*Porine otroka ven.*) Kaj ti je?

F r a n c e (*temno*). Tretja seja je danes. Kaj je treba vsega tega? Posmejali bi se bili in Tonetu poslali tožbo nazaj, češ, pa sodi mesecu, da ne postani ščip! Ni v vsakem človeku isto pravo?

I v a n k a. A ga ne izreka vsak...

F r a n c e (*se zgane*). V živo si zadela mojo bojazen. Danes zjutraj sem se prebudil iz dolgega slepega sna in spoznal bojazen, ki je sedela na robu postelje...

I v a n k a. Jaz sem jo čutila že od početka...

F r a n c e. Stresel sem se, skočil pokonci in obstal pred odprto omaro. Kdo jo je odprl? Kdaj? ... Odprta je bila. Ko sem pogledal vanjo, sem zagledal v nji ta plašč in nisem mogel pogleda več odmakniti od njega. Z neodoljivo silo me je potegnilo k njemu; oblekel sem ga in čutil, da se mi je kamen odvalil s prsi ... Lažje sem zadihal. Zdaj se mi zdi, da sem v njem svobodnejši, odločnejši, sposoben, da z zamahom presekam, kar se mi sicer vleče v muko, bol in negotovost ...

I v a n k a. Ti na levi, Breda na desni. Saj tako ne pojde dalje! Ali ni tvoja žena? Po tvoji volji je zopet postala! Ona je lepa in se lepo oblači — ti pa si kakor slep ...

F r a n c e. Zavedam se krivde pred njo. Žena mi je in mi ni. Tu so moja vrata in tam so njena. Ko sem oni dan bral v sodbi, da je Breda tudi pred ljudmi spet moja žena, in ko jo je Tone po njenem izbruhu strasti hladno zavrnil, je poprej temna slutnja v meni dobila vidno podobo — in je zazijal pred menoj prepad — (z grozo) ona pa je bila na drugi strani ...

I v a n k a. Otroka odideta vsak hip k Tonetu. Ne boš ju več videl ...

F r a n c e. Saj to ni vse ... Saj ni radi njenega moža ... vse drugo je, vse hujše ... V meni je ... Izruj iz mene zavest, neumna je, sebična je, a je! Je ko ujeda, ki je vsa vsesana v mojo kri, v vse moje bitje, da ga prerašča ko žile in živci. Pamet jo bije, a za vsako odsekano glavo jih zraste deset! ... Vstane spomin in vidim Bredo od tedaj in ima peroti in je angel ... Vidim Bredo od sedaj — ob nji pa je hudič, njen izvoljeni ljubimec ... in je le ena in ista ...

I v a n k a. Oba trpiva ... Meni je tudi umreti ...

F r a n c e (*se zdrzne*). Tebi? Zakaj tebi? ...

I v a n k a. Moje ljubezni je konec ...

F r a n c e. Zakaj? Ali nisem sporočil, da dobiš doto? Zakaj potem?

I v a n k a. Njegova mati je pretrgala vse, češ, da na trhlo vejo nihče ne veže cepičev — in je šel, da se ne vrne več, sam svojo grozo prebolet. Zato tudi meni ni več obstanka. Prosila sem za mesto učiteljice in sem sprejeta. Jutri moram nastopiti. Do te ure nisem našla poguma, da bi ti bila to povedala ... Nihče še ne ve. Pobegnem iz ječe ... oh, tam zunaj je resnično življenje! Jaz verujem vanj ... Tam ni Tonetovo in ni Francetovo življenje, ampak ono novo ...

F r a n c e (*se zamaje in obdrži za mizo*). Tako ... Tone je imel prav ... Tu je odprto grozno vprašanje ...

I v a n k a (*ih te*). Odtod pojdem — še danes — pa boš laže z Bredo, ko ne boš imel opore v meni. Potrebna ti postane, bliže ti bo...

F r a n c e (*str to*). Ti greš... Vse gre po ravni poti in z neusmiljeno doslednostjo čez mene...

I v a n k a (*kri če*). In tebe ne morem več gledati, kako trpiš! Raje sto milj daleč — jaz ne morem več — (*zbeži*).

F r a n c e (*gre k oknu in se zagleda*).

3.

B r e d a (*pride, se približa Francetu in mu gleda čez rame*). France, govôri z menoj!

F r a n c e (*se naglo okrene*). Kako narejene so tvoje besede!

B r e d a. Ne, vesela sem. Govorila sem z županom. Od razsodišča sem ga poklicala. Dejal je, da zaključujejo pravično rešitev — za naju!

F r a n c e. Rešitev — za naju? Ne zaključijo je!

B r e d a. Ah ti... Kakšen si... Bil bi lahko drugačen, ko sva bila ločena toliko let... Nič se ne spomniš več...

F r a n c e. V tem je zlo, da se preveč spominjam! In preveč primerjam ono iz spomina s tabo!

B r e d a. V čem je razlika? Saj nisi človek, da bi zameril to, česar nisem storila namenoma in iz nezvestobe do tebe... Ne, ti si širok in globok in ti greš preko tega. V čem bi še bila razlika? — Ali nisem več lepa?

F r a n c e. Lepa, še lepša...

B r e d a. Ali me ne ljubiš več?...

F r a n c e. Preveč te ljubim...

B r e d a (*se ga oklene*). Glej, in jaz bi tako rada, tako rada —

F r a n c e (*jo sune od sebe*). Lažeš! To ni tvoj glas, to ni iz tvojega srca! V tem je razlika, da nisi moja Breda iz spomina, ampak da si podoba tega sivega dneva zunaj, ženska, ki je svoj plašč obračala po vetrovih —

B r e d a. Ob pamet si!

F r a n c e (*bruha iz sebe*). In se danes obešaš name, kakor si se obesila na Toneta, iz istega sebičnega nagiba, ki nima duše — in se boš jutri na onega, ki bo prišel in ki bo v tvojih očeh lepši in večji in njegova omama silnejša! Ne, pote nisem prišel — ne pote, ne, ne —

B r e d a (*srdito*). In po kaj si prišel? Mesec dni sem pred ljudmi spet tvoja žena. Mesec dni si ne upam med svet, mesec dni se zaklepaš v eno, jaz v drugo sobo! Čemu si prišel? Zakaj si me iztrgal iz moje nove rodbine? Vrnil bi se bil, ko si spoznal

položaj! Ti pa si hotel svojo pravico! Zdaj jo imaš, pa ti je pretežka, da bi jo nosil! Zdaj žanji svojo setev!

France (mirneje). Ti si sejala!

Breda. Jaz! Jaz nisem mož, da bi bila trda in si delala pot! Jaz sem mehka snov, ki jo močnejši oblikujejo! Skušala sem najti pot v ta novi položaj... ti pa me suvaš s sirovo silo od sebe, brezumnež!

France (z muko). Oprosti, trpim...

Breda (odločno). In konec mora biti tega neznosnega življenja! Vse storim, da bi se ti približala, otroka štá pravkar odšla — ti pa si kakor kip zamaknjen in kakor mesečnik! Aka ne moreva živeti kot mož in žena, ločiva se — (*strastno*). Jaz sem še mlada in živeti hočem, hočem!...

France. Kam sem gledal... Vsega tega nisem videl in čul, ko da sem slep in gluha... (*Se ozira*.) Jaz sem isti, svet ima isto podobo, ti si še vedno lepa, še lepša — in je vendar vse izpremenjeno, da ne doumem ničesar več, ko da bi ne bil od tega sveta...

Breda. Ker si prenapet! Popusti, naj gre vse, kamor ga je volja! Sreča je vendar v zadovoljnosti s tem, kar je ob danih razmerah —

France (težko). Izrekla si, česar sem se bal... Duhovni temelj svoj... Preveč si povedala, razgalila si brezobzirno, kar sem slutil. Zdaj vem, da nisi bila nikoli Francetova princesa... Ti si ženska... ženska...

Breda. Ne razumem te —

France (bolestno). Ti pa si mi bila solnce — svetnica — duše podoba — ker mi nisi bila kakor ženska...

Breda (vsakdanje). Pojdi no! Dete sem bila, ki ima oči še polne sanj o pričakovanem kakor otrok, ki se prebudi in mu je vsaka kretnja kakor slutnja... Ko pride spoznanje, mora vendar obveljati ženska!

France (strto). V tem je zlo... Pustil bi te bil Tonetu, niti povrnil bi se ne bil, da so se mi poprej odprle oči! S teboj živeti ne morem! Danes pa je prepozno in vsega konec!...

Breda. Česa konec —?

4.

Tone (vstopi). Ali motim?

France (pokaže nanj). Ne — tu je še ena pot! — Pozdravljeni! — Kaj prinašate?

Breda (s tesnobo). Ali je končano?

Tone. Končano. Rzsodbe pošljejo takoj. Izrečeno je, za vsako oblast veljavno in brezprizivno!

France (*s poslednjim naporom*). Ali je pravica moč ali po vaše — moč pravica?

Tone. Kaj malo besede je imela moč in nič več pravica. (*S pogledom na Bredo*.) Spletke.

Breda (*nestrpno*). Moj Bog, zakaj ne govoriš —

Tone Niso gledali na idejno plat zadeve, le gospodarsko stran so upoštevali. Tam so dali pravico vam!

France. Meni!?

Tone. Ali v onem, kolikor so prisodili meni, je čisto slučajno ona idejna plat! Brez kogar zasluge ali krivde! Kako bi že povedal... Ne veš na primer, da moraš najti biser. Pa odrineš veliki kup onemu, kateremu bi hotel dati več, manjšega pa onemu, ki si mu nameril manjši del. A v tem manjšem je slučajno biser!

France. Biser je v vašem —

Breda. A večji kup je naš, Tone?

Tone. Je. A midva sva se bila za biser. Vsakemu s svojega stališča je oblast nad to hišo —

France. Ne lovite se! Kaj je ta biser?

Tone. Obema isto. Vam idejno, meni čisto realno. — Hiša!

France (*zadet*). Hiša — moj dom — je vaša?

Breda (*strahoma*). Ne — ne —

Tone (*odslej do konca stopnjema raste in je ob koncu ves prevzet od lastne sile*). Hiša je moja. Plačati vam moram nje dvojno vrednost. Vidva in Ivanka imata do smrti v nji stanovanje. Tudi to sodbo izvršujem! Jaz sem korekten človek! Čujete: pristanem!

Breda (*vzhičeno*). Tu ostanemo — dvakratno nam plača — premoženje —

France (*se zruši*). Dom — so mi vzeli...

Tone. Gospodje so stvarni in vedo, kaj sem napravil iz te hiše. Vi niste trgovec in nikoli ne boste. Na eni strani sicer častivreden, a drugače prazen pojem doma, na drugi strani pa živa eksistenca. Čeprav je sodba zame proketo občutljiva, je pravična. — Breda ni zastoj hodila okrog župana —

Breda. Ti si z notarjem —

Tone (*odmahne z roko*). Kaj to! Jaz imam železne rokavice, kar primem, držim trdo in ne popustim!

France (*bolj in bolj ugaša*). Res je tako! Vozel sem presekala, a iz koncev ste spletki novo vrv...

Tone. Kaj to! Tudi brez razsodnikov bi bil dosegel isto. Treba bi bilo le več ovinka. Treba bi bilo le skozi škandal in pravde! Konec bi bil isti. Vi ste se vendar bali (*ironično*) za svetišče svojega ognjišča!...

France. Ognjišče brez ognja... Vrnil sem se torej za to, da sem razdril rodbino, vzbudil škandal, otrokom vzel mater in izgubil sestro, ženo in dom... Kaj naj še počnem...

Breda (*nemirno*). Ne govori tako blazno. Vdaj se, vdaj se...

France. O mrzla Sibirija, lepo je bilo v tebi ujetnik! Njega čakajo sestra, žena in dom...

5.

Ivanka (*pride za pot oblečena. Tiho*). Z Bogom vsi...

France. Glejte, tam odhaja, kar je še mojega; tam gre moje življenje iz te hiše.

Breda (*s tesnobo*). Kam, Ivanka?

Ivanka. Ven... v življenje... v službo...

Tone. Čemu? Saj ti ni treba. Odločeno je, da ostanete vsi trije v tej hiši do smrti, čeprav je hiša moja!

Ivanka (*se zdrzne*). Tvoja?... (*trudno*) Ah ne, mene ne prese-
neti nič več. Saj je vse ravna pot.

France. In zdaj? —

Tone. Formalnosti se uredé. Uvidim, da vas je hudo udarilo. Pa tudi mene so priškrnili. Jaz moram začeti od kraja!

Breda (*ne razume ničesar*). Udarilo?... Ničesar ne razumem!
Saj je vendar razsojeno prav in je lepo tako...

France (*s trudnim nasmehom*). Ostani, Breda, ker ti je lepo...
Ko sem se bil povrnil, si me prosila, da bi odšel. Zdaj te uslišim.
Z Ivanko grem v slepo, proč —

Ivanka. Zate — prepozno...

Breda (*nemirno*). Ne odtod — ostani! Kam naj se obrnem — kaj naj počnem — za Boga — saj ni treba — ne razumem ničesar —

Tone (*je motri hladno*). Vremenska hišica!

France. Zakaj bi ostal? Ujetnik sem zla... Zbežal bi mu rad, streže mi po življenju... Breda, strašne vode se vračajo v struge...

Ivanka (*v skrbah*). Ne tako, France... Radi mene se ne muči...
Jaz iščem ljubezni in verujem v življenja, lepoto... v tvoj svet,
France, prekaljen v teh strašnih dneh... Zunaj nastaja, prihaja, o France, veruj...

Breda (*ki je izgubila presojo položaja*). Čuješ Ivanko?... In jaz bom pri tebi, tvoja žena!

France (*hripavo*). Žena!...

Ivanka. Da, žena, radi katere moraš ostati! (*Kaže na sliko.*) Tu je Bog, ki ti tako veli! Moli, France! (*Se prekriža in pred sliko zatopi v molitev.*)

France (*otrplo*). Ona se boji zase... Od tega sveta je... Jaz pa sem mrlič... Breda! Kako naj bo mrtvec tvoj mož?

Breda (*se z grozo umakne*).

Tone. Dragi moji, zdaj med nami ni več spora. Pravda je dognana. Mirujte!

France. V tebi, Ivanka, je svetla stran človekova, ne v meni, ki me več ni, in še manj v Tonetu. Ti boš rodila otroke, ki bodo imeli zvezdo na čelu... Prav, da greš izmed nas... (*Z brezupno kretnjo*.) Pojdi!...

Breda. In jaz — jaz —

France (*ne čuje*). In krivdo si iskala, Ivanka! Pa sta si le dva svetova nasledila... Kar je s telesom seglo v drugi svet, mora biti ko svetiljka brez svetlobe, sicer razbije stekla veter, če drugače ne more do plamena — in ostane — črep... (*Odide počasnih korakov*.)

6.

Breda (*mu sledi z očmi, stopi par korakov za njim in se z boječo kretnjo ustavi*).

Tone (*začudeno gleda za njim in si oblači površnik*).

Ivanka (*se okrene od slike, pogleda Toneta in potem Bredo in v vrata za Francetom. Nato se v bojazni prime za srčno stran*).
Mine minuta napetosti. V sosednji sobi strel.

Breda (*se zdrzne*).

Ivanka (*plane, sune v vrata, na pragu okameni, nato zakriči z grozo*). France! (*Plane ven*.)

Tone (*sunkoma obstane nepremično*). Kaj — kričiš —

Breda (*hiti za Ivanko in se brž vrne omahujoča*). Jezus... Jezus... (*obe roki na srcu*) Srce...

Tone (*napeto*). On?...

Breda (*se zgrudi na stol*). On... Srce...

Tone (*naglo stopi k vratom Francetove sobe in jih zapre*). Zakaj? Čemu? Kaj je bilo tega treba?... (*Odmahne z roko*.) Pah! Sicer pa je to že stara stvar! Povratek v prejšnje stanje! Vse skupaj je bil to upor nature!

Breda (*v pomoč dvigne roko proti Tonetu*). Tone — moj — mož —!...

Tone (*z odklonilno kretnjo*). Gospa? Oprostite! Zmota! Midva nikoli nisva bila mož in žena! Ne pozabite tega! Nekoč sem mu nasledoval, ker je taka bila beseda mojega časa. Drugič mu ne bom več. Čas je drugi in se ne vrača več! Ogrnite se v vdovska oblačila! (*Obstane*.) Pravljica o rajski ptici... (*Se še spomni nečesa, odhajajoč*.) In — moje sožalje, gospa! (*Gre*.)